

БИТВА ПІД ХОТИНОМ 1621 РОКУ

Юрій ВОЗНЮК,

історик, старший викладач Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

Битва під Хотиним (2–28 вересня 1621 року) – завершальна битва турецько-польської війни, що розпочалася 1620 року. Під Цецоною 27 вересня 1620 року турки вщент розгромили польське військо коронного гетьмана С. Жолкевського. Багато знатної шляхти, у тому числі й коронного гетьмана, було вбито, чимало потрапило у полон. Турецький султан Осман II навесні 1621 року із 160-тисячним (за іншими даними – 250-тисячним) військом вступив на землі Молдо-

ви, а звідти збирався вирушити на Польщу. Річ Посполита опинилася перед загрозою втрати своєї державності.

Уряд Речі Посполитої, за умов, що склалися, ухвалив рішення про організацію нового війська, але міг виставити проти турків лише 30 тисяч вояків. Шляхом певних поступок сейм намагався привернути на свій бік українських козаків, небезпідставно вважаючи їх найбільш боєздатною і організованою військовою силою. Тому сейм

Схема розташування Запорозьких Січей

звернувся за допомогою до українського козацтва.

Перед загрозою вторгнення у межі України небувалої сили турецької армії, козацтво відкинуло власні проблеми – суперництво між новим гетьманом Я. Неродичем-Бородавкою і Петром Коначевичем-Сагайдачним. Козацька рада реєстрового і низового козацтва, що зібралася 15–17 червня 1621 року в урочищі Суха Діброва (між Білою Церквою і Ржищевом), ухвалила прийняти пропозицію польського сейму і підтримати польське військо у боротьбі проти спільного ворога – турків. Гетьманом запорізьких козаків тоді був Яків Неродич (Бородавка). Він повів 40-тисячне добре озброєне козацьке військо назустріч татарському війську хана Дженібек-Герєя та загонам турецької армії [2, 17].

Король Сигізмунд III особисто запросив П. Коначевича-Сагайдачного, як найавторитетнішого серед козацтва, на переговори до Варшави. Але Сагайдачний не одразу погодився приїхати. Тільки після переконань патріарха Феофана, він дав згоду очолити посольство. Там йому виявили велику шану. Сам король звернувся до Сагайдачного зі словами: «Я посилаю сина під Хотин і доручаю його тобі» [6, 47].

Під час переговорів П. Сагайдачний виявив неабияку державну мудрість і талант дипломата; він домігся того, що уряд Речі Посполитої дав згоду задовольнити вимоги козаків: 1) скасувати посаду старшого над козаками від польського уряду; 2) визнати владу обраного на козацькій раді гетьмана над усією Україною; 3) скасувати постанови сейму щодо обмеження вільностей і прав козацтва; 4) надати населенню України свободу віросповідання. Православна ієрархія (митрополит, єпископи, висвячені патріархом) мала бути визнана урядом і не повинна зазнавати переслідування від влади Речі Посполитої. Польський сейм спішно збільшив чисельність реєстрових козаків до 20 тисяч [6, 48].

Це був значний успіх: фактично визнавалась автономна козацька республіка в Україні на чолі з обраним гетьманом. Завдяки цьому козаки взяли участь у Хотинській битві і надали допомогу Речі Посполитій.

31 серпня 1621 року козаки об'єдналися під Хотиним з польським військом під командуванням К. Ходкевича. Під Хотин прибув після Варшави і Сагайдачний, який і надалі відіграв важливу роль серед козацтва.

1 вересня турки і татари розпочали штурм ще не укріплених козацьких позицій, але успіху не мали. Впродовж наступних днів турецький султан кидав свої кращі сили, зокрема, особисту гвардію – яничар, на бойові поряди запорожців, невпинно вела вогонь турецька артилерія.

Своєї кульмінації битва досягла 4 вересня. Цього дня султан Осман II провів три масові штурми польсько-козацького табору, у яких взяло участь близько 100 тисяч турецьких воїнів. Перед собою вони гнали мулів, верблюдів, корів. Козаки сильними криками налякали тварин і повернули їх назад. Змішавшись з турецьким військом, тварини порушили його бойові порядки, зчинилася паніка, турки почали тікати. Турецька сторона втратила багато людей і зброї [5, 91].

Відтак, козаки, підтримані поляками, перейшли у наступ. Вони вибили ворога з його позиції і зайняли турецький табір, однак закріпитися там не змогли, оскільки К. Ходкевич не наважився кинути у наступ усе військо. Запорожці мужньо відбивали ворожі напади, робили вдалі вилазки, нічні рейди.

Турецьке військо поновило наступ 7 вересня. Впродовж дня на козацький табір було здійснено чотири штурми, які супроводжувалися потужним артилерійським обстрілом. Козаки і поляки не тільки вистояли, а й самі переходили у контратаки.

Наступного дня з гетьманства був скинутий, заарештований і страчений гетьман Яків Неродич (Бородавка), звинувачений у зловживаннях. Гетьманом козаки обрали Петра Конашевича-Сагайдачного.

Факт скинення і страти Бородавки порізному оцінювався сучасниками. Зокрема, польські мемуаристи різко негативно ставилися до особи Бородавки, який, очевидно, представляв неможливу частину козацтва і мав у її середовищі широку популярність. Найімовірніше, заколот козаків проти гетьмана спровокувала польська сторона. Нез'ясованою у цих подіях залишається роль Сагайдачного. Правдоподібно, що Сагайдачний, користуючись підтримкою козацької старшини, яка хотіла бачити його гетьманом, прямо чи опосередковано причетний до смерті свого попередника.

Смерть Бородавки викликала докори сумління і в самого Сагайдачного. Будучи на смертному одрі, він дав доручення записати у свій пом'ятник Бородавку під іменем «Яків-гетьман». Очевидно, так він хотів висловити своє запізніле каяття у причетності до смерті цієї людини.

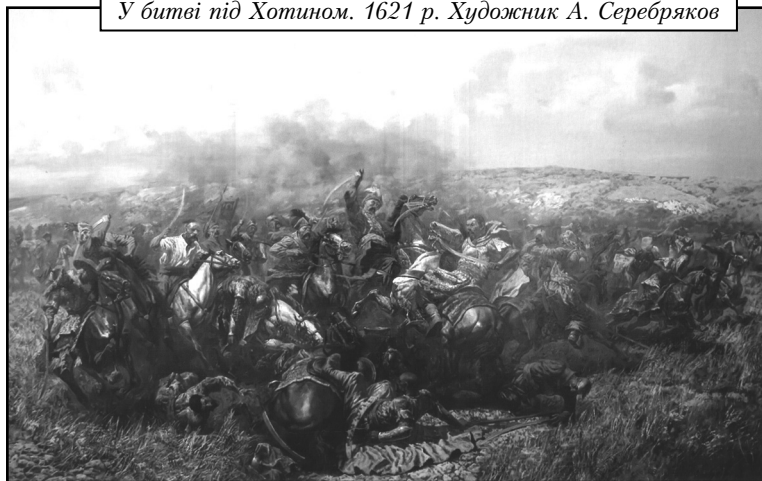
Деякі дослідники Хотинської битви пов'язують смерть Бородавки з діяльністю міжнародної організації «Ліга християнської міліції», заснованої 1617 року, яка мала на меті вигнання турків з Європи, покладаючи великі надії при цьому саме на Конашевича-Сагайдачного. Гетьман Сагайдачний виправдав ці сподівання.

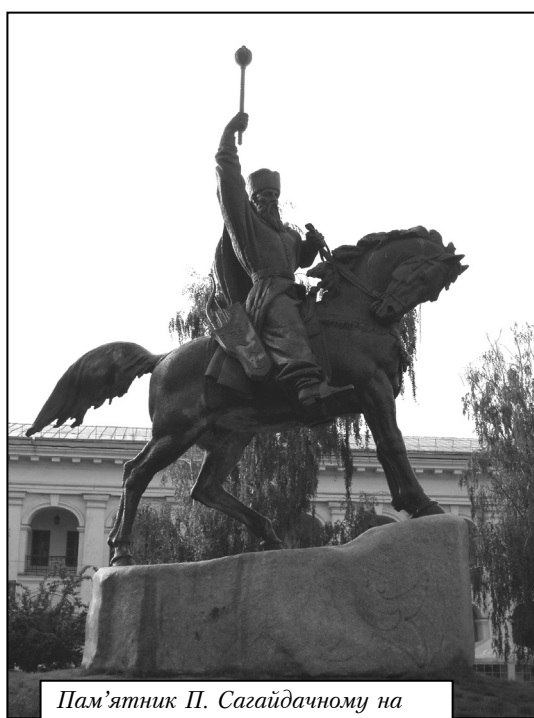
11 вересня, після потужного обстрілу з гармат, турецьке військо розпочало третій, але знову безуспішний штурм польсько-козацького табору. Козаки, очолювані П. Сагайдачним, виявляли дива хоробрості і героїзму; вони вривалися у табір ворога, знищували супротивника, захоплювали зброю, боєприпаси та провіант.

14 вересня до турецького табору прибуло підкріплення – 10 тисяч вершників на чолі з відомим своєю хоробрістю Каракаш-пашою. Він обіцяв Осману II одним штурмом знищити поляків і козаків. 15 вересня Каракаш-паша очолив штурм, але вже через годину загинув [3, 31]. Турки втратили ініціативу, припинили штурм і перейшли до оборони. У наступні дні козаки активно нападали на турецький і татарський табори.

24 вересня від хвороби помер командувач польською армією К. Ходкевич. Сподіваючись, що це негативно вплине на моральний стан польського і козацького війська, турки

У битві під Хотиним. 1621 р. Художник А. Серебряков

*Пам'ятник П. Сагайдачному на
Контрактовій площі у Києві*

25 вересня розпочали п'ятий великий штурм, але і він не приніс їм перемоги.

28 вересня шалений гарматний обстріл сповістив про початок шостого великого штурму. Найкращі султанські війська розгорнули наступ. Цілий день тривала ця кровопролитна січа. З великим завзяттям і мужністю билися обидві сторони. Винахід-

ливість Сагайдачного, який ударом з тилу змусив турків утікати, вирішила долю бою. Турки втратили того дня 20 тисяч чоловік, а за всі дні битви – близько 80 тисяч [2, 40].

Осман II визнав свою поразку, і 29 вересня розпочалися переговори про укладення миру. 8 жовтня було укладено Хотинський мирний договір.

Французький історик першої половини XVII століття М. Бодье писав: «Козаки з такою сміливістю переслідували турків, змітаючи все на своєму шляху, що прорвалися майже до наметів і стягів султана» [3, 29]. Польський сеймовий комісар магнат Якуб Собеський мусив визнати: «Справжніми переможцями під Хотиним і рятівниками Польщі були козаки» [3, 30]. А вірменський хроніст Авксентій писав: «Якби не козаки, польське військо було б розбите за 3–4 дні. Перемогу було здобуто тільки завдяки Богові й запорозьким козакам» [3, 32]

За успішні дії у битві під Хотиним гетьман П. Сагайдачний отримав із рук королеви Владислава нагороду – меч, інкрустований золотом і діамантами, який, до речі, і нині зберігається у Кракові в музейному комплексі королівського замку на Вавелі.

На жаль, для гетьмана Сагайдачного перемога під Хотиним була останньою з перемог. Поранений отруєною татарською стрілою, він тяжко страждав, а 20 квітня 1622 року помер у Києві.

ДЖЕРЕЛА

1. Антонович В. Коротка історія Козаччини. – К., 1991.
2. Антонович В. Петро Сагайдачний. // Гетьмани України. Історичні портрети. – К., 1991.
3. Апанович О. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. – К., 1993.
4. Аркас М. Історія України-Русі. – Одеса, 1994.
5. Грушевський М. Люстрована історія України. – К., 1994.
6. Загірня М. Гетьман Петро Сагайдачний. – К., 1991.
7. Яворницький Д. Гетьман Петро Конашевич Сагайдачний. – Дніпропетровськ, 1991.